

Posudek diplomové práce
Bc. Pavel Sulík
Eroze udržitelného rozvoje
Fakulta humanitních studií University Karlovy v Praze
katedra sociální a kulturní ekologie, 2014

Úvod

Strategie (trvale) udržitelného rozvoje je v oboru sociální a kulturní ekologie celkem pochopitelně nejčastěji citovanou teorií, resp. komplexním strategickým postupem nebo výkladovým, příp. srovnávacím rámcem. Možná právě proto se udržitelný rozvoj sám o sobě stává předmětem zkoumání poměrně zřídka.

Pro svou komplexnost je udržitelný rozvoj velmi často chápán a vykládán mylně, chybně, ať už z neporozumění nebo záměrně. Původ udržitelného rozvoje „shora“, tedy z politicko-expertní oblasti společnosti, a nezbytné snahy o jeho uplatnění a prosazení v globálním měřítku zároveň vyvolávají (zvláště u vzdělaných mladých lidí) prostřednictvím pocitu nedůvěry k politickým elitám i nedůvěru k udržitelného rozvoje nebo k jeho akčnosti. Politické a ekonomické elity mají naopak nebezpečnou, byť pochopitelnou tendenci náročnou strategii, již samy deklarovaly, nenápadně zmírňovat. Výsledkem těchto a dalších vlivů je situace, kterou jsem před lety pro výukové účely pojmenoval *eroze udržitelného rozvoje*; je svým způsobem nebezpečná a i osobně mě zajímá. Téma, které si diplomant Bc. Pavel Sulík dobrovolně zvolil a jež je typově pokládáno za suchopárné, proto pokládám za velmi důležité a do diplomové práce jsem vkládal nemalá očekávání.

1. Obsahová stránka

Autor měl jasné zadání v podobě jediné klíčové myšlenky a výbornou znalost problematiky danou soustavným studiem. Tyto předpoklady přetavil v podrobný promyšlený projekt (který bohužel přiložil k práci až dodatečně), v němž si již řadu problémů řešil samostatně a koncepčně, na základě kvalifikovaných konzultací, kdy dovedl i sám odhadnout, co potřebuje. Samostatnost je znát např. na výběru dokumentů (viz dále WOK aj.), na volbě a použití metody, na zařazení malé analýzy lokálních (českých) dokumentů nad rámec původních úvah. To vše se promítlo do podrobného a přitom logického a přehledného obsahu práce.

V dobře stylizovaném Úvodu Sulík stručně, ale srozumitelně uvádí čtenáře do problematiky a seznamuje jej se svým záměrem i jeho genezí. V „zahřívací“ kapitole opět lapidárně, ale bezchybně vysvětluje vznik strategie udržitelného rozvoje; pokračuje výkladem volby metody a jejím popisem. Důležitá je kapitola 3.4: není zcela samozřejmé, co může být jakýmsi „etalonem správnosti“, jímž budou ostatní texty poměřovány. Zde jsou dobře využity principy udržitelného rozvoje formulované na katedře (drobná poznámka: nepostřehl jsem, že by je autor v textu na základě analýz nějak doplnil?).

Po metodicky velmi pěkně provedených rozborech jednotlivých vybraných textů následuje frekvenční a tematická analýza, pro dané téma velmi důležitá diskuse výsledků, vtipně rozdělená na oddíl, věnovaný logickému vývoji, prohlubování (a současně integrování) trvale udržitelného rozvoje a na oddíl jeho eroze, a konečně shrnující Závěr, který diskusi doplňuje a zobecňuje.

2. Práce s literaturou

Velmi pečlivý přístup k literatuře je v teoretické textologické práci samozřejmostí a Sulík jej až na drobné výjimky prokazuje. Již v Úvodu najdeme poznámku pod čarou: „Na této stránce se snažím uvést čtenáře do problematiky a obsahu práce. Pro větší přehlednost proto až na výjimky její text nezdrojuji, protože podrobné odkazy na prameny jsou uváděny v následujícím textu.“ (str. 8) Je to neobvyklé řešení, ale korektní, protože zdroje tvrzení v úvodu jsou současně předmětem analýz v „těle“ textu.

Systematicky pečlivě je provedena rešerše eroze (100 článků dle impaktu z WOK, str. 13), výběr a zdůvodnění standardních textů, jež reprezentují srovnávací „etalon“ udržitelného rozvoje, v podobě kánonických textů OSN, stejně jako zdůvodnění toho, proč nejsou voleny texty pozdější (str. 14). Toto je důležitý bod práce: tvrzení o prohlubování strategie a současně její erozi v pozdějších textech zdánlivě nekorektně předjímá výsledek, v hermeneutické spirále se však tato anticipace (daná pochopitelně předporozuměním a jinými texty včetně Ryndova) prokáže.

Sulík tedy pochopitelně dobře interpretuje, parafrázuje a cituje, dobře vybírá a vyhodnocuje i internetové zdroje a, jak zmíněno, pracuje i s nepublikovanými zdroji, jež správně uvádí v seznamu literatury. Volí výstižné ilustrativní příklady:

„S. Van, tajemník ministerstva USA pro městský rozvoj, na meetingu OECD týkajícího se mobilizace investic pro udržitelnost měst, vytváření pracovních míst a stabilního růstu prohlásil: „Sustainable development is the economic development tool of the 21st century.“ [OECD 2012: 13] Podobně v českém prostředí J. Kalaš, viceprezident České podnikatelské rady pro udržitelný rozvoj: „Udržitelný rozvoj je nástrojem uchování prosperity ekonomiky“. [Kalaš 2012: 22/27] Jednu věc říká ovšem S. Van dobře, ač si to možná sám neuvědomil. Neříká růst, ale rozvoj.“ (atd.; str. 52)

Např. v kapitole „WEHAB“ se právě ve chvíli, kdy čtenář pocítí potřebu důkazu, objeví citace, průkazné a dobře vybrané.

O metodologické literatuře se zmiňují podrobněji níže.

3. Formální stránka

Celkem asi 85 normostran velmi hutného vlastního textu lze hodnotit různě: buď jako výraz schopnosti zpracovat rozsáhlé analýzy na malém prostoru nebo jako ne plně vyčerpání všech důkazních možností i závěrů (osobně bych si s chutí přečetl i text rozsáhlejší, většina čtenářů však jistě podobným tématickým masochismem netrpí). Doprovodný materiál je naprosto postačující (abstrakty česky i anglicky, bezchybný (pokud lze posoudit) důležitý seznam zkratek, pochopitelně výborně zpracovaný seznam literatury; chybí projekt [viz výše]); 1 pěkně zvolený graf (mohl být převeden do češtiny), pět funkčních shrnujících tabulek a jejich seznam; to vše v úhrnu plně odpovídá požadavkům na diplomovou práci. Rovněž typograficky je svazek pro pohodlí čtenáře upraven jednoduše a účelně.

Text je napsaný velmi srozumitelným kultivovaným stylem, při náročnosti tématu nepřetěžuje souvětí příliš mnoha souvislostmi najednou. Je i argumentačně průkazný, sleduje vždy hlavní téma i celkovou linii. Je i terminologicky přesný (např. samozřejmě růst vs. rozvoj, téma „chudoba“: politický slib se směrem ke konkrétnosti zmírňuje, anglická terminologie).

Bohužel oproti mému očekávání přece jen občas obsahuje gramatické a typografické chyby; namátkou:

psaní předních uvozovek obráceně a nahoře (např. str. 52), viz. s tečkou, „Froněk J. 1998. *Anglicko-český a česko-anglický slovník*. Leda: Praha.“ jiným fontem (typem písma), u počátečního písmena jména v seznamu literatury někdy je psána tečka, jindy (podle novějšího, ne příliš pěkného, anglosaského úzu) není. Nadbytečný odstavec na str. 15 nahoře, na str. 62 a jinde. „*Anglicky sustainable development*.“ (str. 8) – pravděpodobně softwarový šotek: ve Wordu není, v Adobe Reader a tisku je. Překlepy: všeh místo všech (str. 12), „ve světě“ (str. 13); „nachází, nachází“ (str. 26) atd.

4. Celkové hodnocení

Popis vzniku strategie udržitelného rozvoje je velmi stručný a přitom přesný, včetně inspiračních zdrojů (str. 9–11) a na daném místě zcela postačuje; ostatně, o porozumění udržitelnému rozvoji musí svědčit celý text práce.

V kapitole „Metodologie výzkumu“ Sulík uvádí hlavní inspirační zdroj, totiž článek Ivana Ryndy „Udržitelný rozvoj, jeho ohrožení a kvalita života“. Naprosto přesně jej kriticky hodnotí jako zdrojově nedostatečný a vtipně charakterizuje svůj badatelský záměr, když jej klade „*před* jeho (Ryndův, IR) text“ (str. 12). Podobně velmi funkčně, instrumentálně využívá dosud nepublikovaný hierarchický přehled principů trvale udržitelného rozvoje I. Ryndy.

Velmi dobře jsou popsány, ale hlavně použity účelně zvolené metody: obsahová a frekvenční analýza a hermeneutika. (Mírné pochybnosti lze uvést u zdrojů: Hendl je pokládán za naprosto spolehlivého spíše u kvantitativního výzkumu, osobně postrádám Szondiho, Ebelinga; ale směrodatný je pochopitelně výsledek. Heidegger, Grondin, Gadamer, Bryman jsou jako výběr i počet zcela standardní).

Sulík se snaží důsledně kriticky komparovat. Jen ojediněle se stane, že se spolehne na jediný zdroj: např. málo známá, ale hodnotná drobná publikace Prabira Gangulyho poněkud zjednodušeně zužuje program UNESCO Člověk a biosféra na biosférické rezervace, jež prožívají v současnosti rozmach (Sevillská strategie a Madridský akční plán však byly přijaty až po vydání Gangulyho „Trvale udržitelného rozvoje“).

Na globální rozměr znečištění životního prostředí upozornil již Murray Bookchin: *Our Synthetic Environment* několik měsíců před Tichým jarem Rachel Carsonové (byť pod pseudonymem Lewis Herber).

Za zmínku stojí práce s řadou principů udržitelného rozvoje a upozornění na to, kdy a čím přičiněním vznikly (různě v textu); rozsáhlejší je pěkný rozbor velmi důležitého principu diferenciaci (společné, sdílené, ale diferencované odpovědnosti; str. 45–46).

Přínosná je kritika nedostatečné explikace pojmu „lidské potřeby“ v „Naší společné budoucnosti“ (tradiční téma), ale hlavně kritika euroamerické fascinace *růstem* (str. 25 a násl.). K tomu se řadí i výklad českého zákona o životním prostředí č. 17/21992 Sb. (str. 66): „Je to snaha nahradit velmi neurčitý pojem pojmem o něco málo méně neurčitým.“ Ano: ale je to dáno jednak zvnějšku tlakem právnických požadavků na obecnou srozumitelnost jazyka zákonů, jednak zevnitř snahou environmentálních zákonodárců o posílení motivu *skromnosti*. Za větší pozornost pak slouží interpretace slova „možnosti“ v NSB výslovnějším uvedením alespoň dvou základních ekologických podmínek – limitů v podobě rozmanitosti přírody a zachování přirozené funkce ekosystémů.

V podobném duchu bych mohl komentovat, někdy i nesouhlasně, velkou většinou však se souhlasem nebo rozšířením Sulíkova názoru, takřka každý odstavec textu, protože se trvale udržitelným rozvojem dlouhodobě meritorně zabývám. Pro posudek je však podstatné, že předložená **práce skutečně plní to, co si autor na základě iniciačního textu předsevzal: provádí důkazní řízení erozního procesu**. Činí tak jednak na základě znalostí nabytých na

katedře (např. i v konkrétních formulacích se v celém textu projevuje soustavné Pavlovo dvouleté studium) a systematickým, pečlivým analytickým postupem a přináší i poznatky ne snad přímo (pro mne) překvapivé, ale důležité právě tím, že jsou doložené, podložené. V tomto smyslu je velmi cenná kapitola 5. „Diskuse výsledků“, která shrnuje přetrvávající nebo dokonce sílící tendenci k růstovému pojetí ekonomiky, paradoxně, ale současně logicky i uvědomování a přiznání nezbytnosti změny vzorců spotřeby a výroby (spíše u Evropské unie), skrytou obhajobu lobbingu v Plánu implementace nebo důležitý fakt nerespektování místních přírodních ani civilizačně-kulturních odlišností u WTO, který samozřejmě se železnou nutností plyne z prosazování unifikační podoby globálního obchodu. Mimochodem, WTO se k udržitelnému rozvoji takřka manifestačně přihlásilo v Dauhá i poté v Johannesburgu, vždy však pouze deklaratorně (Dauhá, str. 35 a násl.) nebo pouze ústně (v projevech představitelů v Johannesburgu). Fakt, že nikdy nepřijalo udržitelný rozvoj za svůj zastřešující princip (str. 36), poněkud alibisticky zdůvodňovalo tím, že je to OSN, kdo musí formulovat pravidla, jimiž se musí obchod řídit.

Vedle identifikace přetrvávající víry v ekonomicko-technologická řešení v Diskusi a Závěru je velmi důležité i zjištění ohledně prohlubující se integrace tří pilířů udržitelného rozvoje (zejm. str. 71 a jinde): pilíře (roviny) jsou totiž propojené bytostně a logicky právě tím, že od počátku neměly být chápány jako jakési samostatné, svou povahou však „stejnorodé“ oblasti (nesmyslná pověra harmonického rozvoje všech), ale jako *prostředek*, *limit* a *cíl* (lidský a společenský) ve čtyřech rovinách pojetí sociální a kulturní ekologie.

Shrnutí hodnocení

Text je přes veškerou teoretickou suchopárnost (zaviněnou tématem, nikoli autorem!) natolik jasný, že nedává velký prostor pro otázku k obhajobě. Není v něm však věnován větší prostor problematice pokroku (není to přímo výtky – nebylo to v zadání a „v popisu práce“). Aplikuji-li na diplomovou práci frekvenční analýzu, je zmíněn celkem jedenáctkrát, vždy však v souvislosti s uplatňováním udržitelného rozvoje. Téma nikoli pouze *růstu*, ale *pokroku* jako centrálního kritického pojmu euroamerické civilizace, leč teprve od osvícenství, by mohlo být tématem Pavlovy disertační práce. Již v závěru této diplomové však Pavel konstatuje zdánlivě banální, avšak naprosto nedoceňovaný klíčový fakt pro úspěšnou implementaci udržitelného rozvoje: „Má-li se civilizace závislá na růstu a pokroku uskrovnit, je třeba nabídnout lidem jiné než spotřební hodnoty.“ *Jaké* to jsou hodnoty a *jak* je nabídnout by mohlo být tématem kratičkého „nadstandardního“ zamyšlení při obhajobě.

Pavel Sulík ve své práci jasně prokázal vstupní tezi, že strategie udržitelného rozvoje v přístupech i textech nejdůležitějších světových organizací eroduje, a to záměrně i nezáměrně (přičemž „záměr“ nelze vždy jasně prokázat).

Za ještě důležitější pokládám spíše implicitě, ale přesvědčivě podaný důkaz, že teorie trvale udržitelného rozvoje (např. uplatňování jeho zdánlivě relativně jednoduchých, ale obtížně domyslitelných principů) se může stát reálným nástrojem řešení globálních i regionálních problémů planety.

Ze všech uvedených důvodů pro i proti s potěšením **doporučuji předloženou diplomovou práci k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně s 18 body.**